

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Ekonomiskt bistånd som en social rättighet?

En kvalitativ textanalys av rättsfall från Högsta förvaltningsdomstolen

Titti Andersson & Emilie Neckman

Kandidatuppsats (SOPA63)

HT 2018

Handledare: Rickard Ulmestig

Examinator: Elizabeth Martinell Barfoed

Abstract

Authors: Titti Andersson & Emilie Neckman

Title: Social assistance as a social right? A qualitative text analysis of legal cases from the Supreme Administrative Court in Sweden (*translated title*)

Supervisor: Rickard Ulmestig

Assessor: Elizabeth Martinell Barfoed

The aim of this study was to understand how the social rights of social assistance claimants are made in the relationship between the individual and the state, and of what importance this has for the claimant. Social assistance claimants are a vulnerable group in society that depends on the safety net of the state. The study is based on a qualitative text analysis of 13 legal cases from the Supreme Administrative Court (*Swedish: Högsta förvaltningsdomstolen*) in Sweden from 1984 to 2017. The method used for analysing is inspired by Carol Bacchi's policy analysis based on three questions regarding the issue, the cause and the solution represented in the legal cases. T. H. Marshall's theory about social citizenship and social rights are used to explain how social rights are created and manifested in society. In this study, social rights are represented as the responsibility of the individual to plan their finances and to be available for work. The result shows that social assistance cannot be regarded as an absolute right for the claimant. Furthermore, the results show that the recipient has limited opportunities for freedom of choice in their life and lack of predictability in their financial situation.

Keywords: social rights, social assistance, freedom of choice, WPR, unpredictability, poverty, Marshall, social citizenship, activation

Innehållsförteckning

Problemformulering	3
Syfte och frågeställningar	4
Bakgrund	4
Rättsliga begrepp	6
Instanser	6
Dom.....	7
Kunskapsläge	8
Inhämtning av tidigare forskning.....	8
Vem söker ekonomiskt bistånd i Sverige?.....	9
Beslutsprocessen.....	10
Medborgarens rättigheter och skyldigheter	11
Teoretisk utgångspunkt	13
T. H. Marshall och det sociala medborgarskapet.....	13
Metod	16
Arbetsfördelning	16
Metodologiska överväganden	16
Kvalitativ textanalys	17
Urvalsprocessen	17
Rättsfall	18
Förförståelse.....	19
Bearbetning och analys	20
Reliabilitet och validitet.....	22
Etiska överväganden	22
Resultat och analys	24
Individens ansvar att planera sin ekonomi.....	24
Biståndssökanden som inaktiv medborgare.....	26
Har den som ansöker om bistånd valfrihet i sitt eget liv?.....	30
<i>Boende</i>	30
<i>Vård</i>	33
<i>Hur pengarna ska användas</i>	35
Avslutande diskussion	37
Referenslista	40
Bilagor	44

Problemformulering

Människor som inte kan försörja sig har alltid funnits och försörjningsbehov har sedan lång tid tillbaka uppmärksammats i lagstiftningen. Det har varit en fråga som gäller förhållandet mellan den enskilde och det allmänna. Tidigare användes beteckningen "fattighjälp" där samhället bistod den enskilde som en barmhärtighetsåtgärd. Då var den enskildes rättsliga ställning var mycket svag och hjälpen gavs som en nådegåva. Det skedde stora förändringar i förutsättningarna för de ekonomiskt utsatta vid mitten av 1900-talet när staten i ökad omfattning började se det som sin uppgift att komma till rätta med försörjningsbehoven i befolkningen. Hjälpen skulle inte längre ses som en nådegåva utan som en rättighet baserad på en likhetsprincip (Westerhäll 2005).

Med socialtjänstlagens införande av begreppet "skälig levnadsnivå" 1982 skulle människor som av olika skäl inte kunde försörja sig tillförsäkras möjligheter att leva ett drägligt liv genom bistånd från kommunen. Inte bara livets nödtorft skulle tillgodoses, utan även mer "normala" aktiviteter och konsumtionsmönster skulle vara möjliga. Av förarbeten till lagen framgår att vad som räknas som skälig levnadsnivå ska av kommunen bedömas utifrån den tid och de förhållanden som den biståndssökande befinner sig i. Det ekonomiska biståndets nivå ska alltså över tid anpassas till den allmänna standardutveckling som sker i samhället (Bergmark 2013).

En enhetlig riksnorm infördes i den reviderade socialtjänstlagen från 1998 och då fastslog regeringen en lägsta gräns för bidragets nivå. Trots en lägsta gräns skulle kommunen fortfarande göra en skälighetsbedömning av kostnadernas storlek (Bergmark 2013). Vad kommunen skulle betrakta som skäligt definierades inte närmare, men i förarbeten till lagen angavs att en utgångspunkt var vad en låginkomsttagare normalt har möjlighet att kosta på sig (prop. 1996/97:124 se Bergmark 2013). De senaste tio åren har det blivit hårdare prövningar och minskad generositet gällande bedömning av ärenden om ekonomiskt bistånd (Stranz 2007:206). Staten tycks i allt högre grad bortse från hur allmänheten i stort konsumerar när det gäller konstruktionen av riksnormen (Hjort 2012:234). De genomsnittligt utbetalade bidragsbeloppen har blivit mellan två till tre gånger lägre det senaste decenniet och detta indikerar att den enskildes möjligheter att få sin försörjning tryggad via ekonomiskt bistånd minskat (Stranz 2007:206).

Det växande gapet mellan fattiga och rika är ett globalt fenomen som också förekommer i Sverige. Sedan Sverige blev en välfärdsstat har fattigdomen minskat, men

under senare tid kan vi se att den nu ökar igen samtidigt som välståndet i samhället också blir större (Hjort & Ekström 2006). Om fattigdomen ökar kan det betyda att föreställningen kring vad som är att bedöma som en skälig levnadsnivå tolkas mer restriktivt. För att få grepp om hur olika aktörer resonerar om rimlighet och skälighet kring vad en person som tar emot ekonomiskt bistånd ska kunna unna sig är det intressant att studera tolkningen av riksnormen (Hjort 2012:227) och ekonomiskt bistånd som fenomen i övrigt.

Synen på vad ett medborgarskap innebär i efterkrigstidens politik definieras nästan alltid i fråga om innehav av rättigheter och sociologen T. H. Marshall har influerat samhällsvetenskapen med sitt begrepp om socialt medborgarskap med sin bok "Citizenship and Social Class" (Kymlicka & Norman 1994). Marshall hävdar att sociala rättigheter innefattar att medborgaren har tillgång till hela räckvidden från ett minimum av ekonomisk välfärd och grundtrygghet till att få ta del av samhällsgemenskapens sociala tradition och leva ett civiliserat liv enligt de normer som råder i samhället. Det är genom bidragssystemet som samhället kan säkerställa en miniminivå av social trygghet för varje medborgare (Marshall 1950:11–12). Med vetskapen om att fattiga människor fortfarande existerar i vårt samhälle finns det anledning att forskningsmässigt följa utvecklingen av ekonomiskt bistånd såväl på nationell som på lokal nivå (Hjort 2012:234).

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka biståndssökandes sociala rättigheter och hur deras relation till staten representeras i rättsfall gällande ekonomiskt bistånd. Utifrån syftet har följande frågeställningar formulerats:

- Hur representeras de sociala rättigheterna i resonemang som rör ekonomiskt bistånd?
- Hur representeras ansvaret för försörjningsproblem i rättsfallen?
- Vilka problem, orsaker och lösningar går det att identifiera i rättsfall rörande ekonomiskt bistånd?

Bakgrund

Fattigdom har alltid funnits och fattigvården har, som nämnts tidigare, sett ut på olika sätt genom historien och över tid har synsättet på hur de fattiga ska tas om hand genomgått förändringar (Westerhäll 2005). I socialtjänstlagens, hädanefter SoL, (SFS 2001:453) fjärde kapitel finns formuleringen gällande rätten till bistånd som den ser ut idag:

1 § Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.

Den som inte kan försörja sig men som kan arbeta har rätt till försörjningsstöd enligt första stycket om han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande. Om det finns godtagbara skäl har den enskilde rätt till försörjningsstöd även om han eller hon inte står till arbetsmarknadens förfogande.

Vid prövningen av behovet av bistånd för livsföringen i övrigt får hänsyn inte tas till den enskildes ekonomiska förhållanden om rätten att ta ut avgifter för biståndet regleras i 8 kap.

Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

I 2 kap. 1 § SoL står även att kommunen har “det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp de behöver”. Johansson (2001) beskriver i sin avhandling att relationen mellan bestämmelserna i 4 kap 1 § och 2 kap 1 § SoL inte är helt oproblematiske trots att de formulerar att den enskilde har en rätt till bistånd och att kommunen har det yttersta ansvaret att hjälpa den enskilde. Anledningen till detta ligger i svårigheten att precisera vem som har skyldighet att tillgodose behovet eftersom behovet kan ifrågasättas genom formuleringen “inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt”. Det innebär att kommunen kan anse att behovet är tillgodosett genom exempelvis föräldrar, samboende eller släktingar, vilket begränsar individens möjligheter till hjälp (Johansson 2001:80).

Enligt förarbeten till lagen är prövningen om rätten till bistånd komplex. Så som lagen är formulerad finns det utrymme för socialsekreteraren att göra enskilda bedömningar utifrån riktlinjer och praxis. Socialsekreterare kan göra mycket olika bedömningar gällande samma fallbeskrivning, och dessa skillnader kan ses både *mellan* olika kommuner och *inom* samma kommun. Syftet med rättighetsbestämmelser, är enligt regeringen, att garantera enskilda människor det stöd de behöver, men samtidigt ger lagen uttryck för människans eget ansvar att klara sin livsföring (prop. 2000/01:80 s. 89–90). Det betyder alltså att den som ansöker om ekonomiskt bistånd måste utnyttja alla de möjligheter som normalt står till buds innan “det allmänna” kan träda in och hjälpa till. Exempelvis är den som bedöms som arbetsför skyldig att söka arbete (prop. 2000/01:80 s. 93–94).

Vad som ska anses ingå i biståndet preciseras i lagen och i den riksnorm som fastställs av regeringen varje år. Riksnormen innefattar skäligen kostnader för livsmedel, skor och kläder, lek och fritid, förbrukningsvaror, hälsa och hygien, dagstidning samt kostnader för telefon. Utöver dessa belopp har den enskilde även rätt till bistånd för skäligen kostnader för boende, el, hemförsäkring, läkarvård, arbetsresor, akut tandvård, glasögon och medlemskap i arbetslöshetskassa och fackförening (prop. 2000/01:80 s. 86). Den som gör bedömningar och finansierar bidragen är kommunen och det sker genom att lagen tillämpas lokalt med hänvisning till det kommunala självstyret (Panican & Ulmestig 2017). I 2 samt 2a kap. SoL beskrivs vilken kommun som är ansvarig, då det kan variera mellan boendekommun och vistelsekommun beroende på situation.

Gällande skälig levnadsnivå är propositionen tydlig med att socialtjänstens grundläggande syfte är att garantera att medborgarna får sina behov tillgodosedda. Begreppet skälig levnadsnivå blir som en miniminivå på kvaliteten av insatsen. Anledningen till att begreppet inte preciseras tydligare är för att en alltför detaljerad lagstiftning blir komplicerad att tillämpa över tid då samhället förändras (prop. 2000/01/80 s. 91).

Rätten till bistånd villkoras även genom 4 kap. 4 § SoL på så sätt att kommunen kan ställa krav på den enskilde att delta i den praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet som anvisas. I lagen beskrivs syftet vara att utveckla den enskildes möjligheter att i framtiden kunna försörja sig själv. Vårt empiriska material behandlar inte denna fråga och därför kommer vi inte att diskutera aktiveringskravet utifrån 4 kap. 4 § SoL något ytterligare.

Rättsliga begrepp

Nedan beskrivs de rättsliga begrepp som används i denna uppsats.

Instanser

Förvaltningsrätten: En allmän förvaltningsdomstol som framförallt handlägger ärenden som rör tvister mellan den enskilda och en myndighet, till exempel socialnämnden. Vid överklagande avseende ekonomiskt bistånd är förvaltningsrätten den första instansen. Förvaltningsrätten kallades tidigare för länsrätten (Sveriges domstolar 2017).

Kammarrätten: Här handläggs ärenden där någon av parterna överklagat förvaltningsrättens avgörande. Målen tas upp till kammarrätten om det till exempel finns skäl att ändra

förvaltningsrättens beslut eller om det behövs ledning i hur andra liknande fall ska bedömas (Sveriges domstolar 2017).

Högsta Förvaltningsdomstolen (HFD): HFD är den sista instansen som prövar avgöranden som överklagats från kammarrätten. Främsta uppgiften för HFD är att skapa så kallade prejudikat, alltså att reda vad som är gällande rätt. Det tidigare namnet på HFD var regeringsrätten (Sveriges domstolar 2017).

I detta arbete används endast de nuvarande begreppen för de olika instanserna (förvaltningsrätt, kammarrätt och HFD) oavsett dateringen på rättsfallet. Detta för att inte skapa förvirring genom att blanda begreppen.

Dom

En dom består av två delar: domskäl och domslut. Domskälen är rättens motivering av domslutet som är det slutgiltiga avgörandet (Sveriges domstolar 2017).

Kunskapsläge

I nedanstående avsnitt presenteras tidigare forskning som är relevant för vår studie. I vissa artiklar används ordet “socialbidrag” men då detta begrepp sedan ett antal år tillbaka ersatts av “ekonomiskt bistånd” har vi valt att använda oss av den uppdaterade begreppet i vårt arbete. Vi har även valt att använda oss av begreppet “biståndssökande” istället för “bidragstagare” genomgående i både detta kapitel och i kommande efteråt. Biståndssökande är alla personer som sökt bistånd medan bidragstagare är de personer som beviljats bistånd. För att underlätta för läsaren kommer vi enbart använda oss av begreppet biståndssökande oavsett avslag eller bifall för personen.

Inledningsvis i kunskapsläget förklaras hur sökningen av material gått till. Sedan beskrivs vem som är biståndssökande idag, det har betydelse för förståelsen av vilka grupper av medborgare som kan tolkas som mest utsatta. Efter detta presenteras vilka faktorer som påverkar bedömningarna och besluten som sker inom socialt arbete eftersom det visat sig att bedömningarna kan variera beroende på vilken socialsekreterare som handlägger ärendet. Det är därför inte bara den biståndssökandes ekonomiska situation som är avgörande i beslutsprocessen. Vidare kommer även ett avsnitt om vilka rättigheter och skyldigheter som är aktuella för biståndssökanden eftersom det annars blir svårt att förstå resonemang i rättsfallen utan denna bakgrund. Vi har använt denna information för att göra jämförelser och tolkningar av vårt empiriska material.

Inhämtning av tidigare forskning

För att hitta relevant tidigare forskning i ämnet har vi använt oss av sökfunktionen Lubsearch som är tillgänglig via Lunds universitet. Vid första sökningen användes sökordet “ekonomiskt bistånd” och där valde vi att endast få resultat som var vetenskapligt granskade artiklar för att ha hög vetenskaplig säkerhet. Denna sökning gav sju resultat varav endast tre av dessa hade relevans för vår studie. Därför testades även sökordet “socialbidrag” som resulterade i 21 träffar där sex av dessa var artiklar vi valde att läsa. Utöver detta använde vi sökord som “decision-making social work”, “professional judgement” och “aktivering” och det resulterade i ytterligare tre artiklar med relevans för studiens problemformulering. Alla sökningar preciserades genom att endast visa granskade vetenskapliga artiklar.

Förutom att använda Lubsearch för att hitta artiklar genom sökord har vi läst igenom referenslistor i de artiklar vi valt, detsamma har gjorts i de böcker vår handledare rekommenderat. I dessa referenslistor har vi hittat ytterligare material som haft relevans för

vår studie. Vi har även sökt på enskilda forskares namn för att se alla deras publikationer i form av artiklar.

Vem söker ekonomiskt bistånd i Sverige?

Av de personer som är ekonomiskt utsatta är några grupper av medborgare mer utmärkande än andra. Under det senaste seklet har man i flera avseenden kunnat se en förskjutning i vilka grupper som är fattiga i Sverige. Innan den moderna välfärdsstatens framväxt var det i första hand äldre, inte arbetsföra personer samt stora barnfamiljer med två vuxna som mottog stöd från samhället för att klara sin försörjning (Salonen 1994:122).

Sverige hade på 1990-talet en ekonomisk nedgång, men efter detta har välfärden utvecklats i en positiv riktning. För ensamstående föräldrar, ungdomar och nyanlända invandrare har utvecklingen däremot varit mer negativ (Hjort 2006). Ensamstående mödrar är en klientgrupp som sedan en tid tillbaka är kraftigt överrepresenterad bland hushåll som erhåller bidrag, både vad gäller kortvariga behov och som långvariga mottagare av bistånd i förhållande till populationen i övrigt. Det har även visat sig att barn som växer upp med föräldrar som mottar ekonomiskt bistånd löper större risker för psykisk ohälsa samt att senare i livet själva vara beroende av bidrag (Stranz & Wiklund 2012a).

Det har i många år uppmärksammats att ensamstående mödrar löper högre risk att marginaliseras och hos de mödrar som haft ett långvarigt behov av ekonomiskt bistånd finns det faktorer kopplade till extra utsatthet. Sådana faktorer är utländsk härkomst, hushåll med två barn och där modern har låg utbildning (Stranz & Wiklund 2012b). Det är inte alla invandrargrupper som löper högre risk att bli beroende av ekonomiskt bistånd då det finns en stor variation beroende på ursprungsland. Faktorer som bostadsort och civilstånd har också viss betydelse. Emellertid har utrikes födda personer ofta en svagare förankring på arbetsmarknaden och är en extra utsatt grupp då ekonomiskt bistånd är den enda försörjningskällan (Franzén 2001).

Att vara klient på socialtjänsten och vara beroende av ekonomiskt bistånd är starkt kopplat till stigmatisering, skam och en känsla av maktlöshet. Personer som mottar ekonomiskt bistånd uppger att det är först efter en längre period av bidragstagande som det uppstår problem i ekonomin. I ett kortare skede går det att klara sig hyfsat bra ekonomiskt men efter en tid när behov av till exempel nya kläder och möbler uppstår, eller att låta barnen delta i aktiviteter, blir det svårt att få pengarna att räcka till. Studien visar även att en del klienter inte ansöker om bistånd till bland annat läkarvård och tandvård samt andra utgifter de vet att de har rätt till eftersom de känner för stor skam över sin situation för att ansöka. Det

som uppges vara det värsta med att vara beroende av ekonomiskt bistånd är känslan att hela tiden vara kontrollerad av någon och att inte längre ha kvar sin självständighet. Det finns även en allmän känsla av hopplöshet över sin situation (Marttila et al. 2010) samt att varje inköp är en börda snarare än ett nöje (Hohnen & Hjort 2009).

Beslutsprocessen

Ekonomiskt bistånd är det yttersta skyddsnätet som den svenska välfärdsstaten erbjuder de medborgare som inte kan försörja sig. Vanligtvis är dessa medborgare inte berättigade arbetslöshetsersättning eller sjukersättning (Panican & Ulmestig 2016). Då socialtjänstlagen är utformad som en ramlag finns utrymme för socialsekreteraren att göra individuella behovsprövningar gällande rätten till ekonomiskt bistånd. Individuell behovsprövning innebär att den biståndssökandes rätt till bistånd ska bedömas från fall till fall (Stranz 2007:13). Bedömningen om klienten är berättigad bistånd eller ej varierar mellan kommunerna (Stranz 2007:210) och kan till och med skilja sig åt inom samma organisation beroende på vem socialsekreteraren är (Byberg 2002:221). Huruvida ekonomiskt bistånd beviljas eller ej samvarierar med förhållanden hos både socialsekreteraren och klienten. Ett ensamt föräldraskap kan innebära lägre chanser att få biståndet beviljat. En anledning till detta kan vara att ensamstående föräldrar är mindre flexibla avseende att bli en aktiv del av arbetsmarknaden och detta kan då påverka chansen att få biståndet beviljat då socialsekreteraren som handlägger ärendet kan tycka att den enskilde inte bidrar tillräckligt till att nå självförsörjning (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017).

Datan från 423 individer i 25 olika svenska kommuner som ansökte om ekonomiskt bistånd under en månad år 2012 användes till att undersöka i vilken utsträckning biståndet beviljades samt vilka faktorer hos både klient och socialsekreterare som påverkar hur bedömningarna görs. Benägenheten att bevilja biståndet tycks vara lägre när arbetslivserfarenheten hos socialsekreteraren är längre. Samtidigt presenteras ett något motsägelsefullt resultat som visar att chanserna till att bevilja bistånd ökar med åldern på socialsekreteraren (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Författarna nämner också att åldersaspekten är komplex, vilket har visat sig i vinjettstudier, och hänvisar till Hydén et al. och Terum som menar att åldern på socialsekreteraren och bedömningarna som görs samvarierar med vissa klientprofiler men inte med andra (Hydén et al. 1995, Terum 1986 se Stranz, Karlsson & Wiklund 2017).

Att presentera samband mellan variabler som ålder, kön, etnicitet och andra faktorer för att utröna hur bedömningar inom ekonomiskt bistånd görs är alltså komplext. Genom att

implementera olika direktiv, riktlinjer och verktyg för utvärdering finns en förhoppning om att få mer likvärdiga bedömningar men detta tycks ändå inte ha ökat transparensen i processen eller stärkt klienternas rättigheter (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Professionella bedömningar handlar inte bara om stora beslut som rör omhändertagande av barn eller tvångsvård. Socialsekreterare tar många av beslut varje dag som inte är lika livsavgörande som de tidigare nämnda men som fortfarande har stor betydelse för den sökande (Taylor & Whittaker 2018).

I en studie med empiriska data från intervjuer med 12 fokusgrupper av totalt 60 stycken biståndshandläggare framkommer att maktbalansen är tydlig i mötet mellan klienten och biståndshandläggaren. En intervjuperson berättar att hen har kontroll både över utredningen och vad som sker i mötet med klienten. Samtidigt är institutionen ständigt närvarande gentemot biståndshandläggaren. En annan intervjuperson berättar att även om hen har det yttersta ansvaret för klienten styrs alla beslut av riktlinjer, chefer, budget och lagstiftning (Olaison, Torres & Forsell 2018).

Biståndshandläggare med längre arbetslivserfarenhet tycks prioritera de äldres individuella behov med större utrymme utifrån riktlinjerna av lagen som uttrycker att de har rätt till "skälig levnadsnivå", medan biståndshandläggare med kortare arbetslivserfarenhet är mer stressade över att lyckas göra korrekta bedömningar på det sätt som förväntas av dem (Olaison, Torres & Forsell 2018). Rätten till ekonomiskt bistånd innefattar själva rätten att söka ekonomiskt bistånd, men inte rätten att få det (Panican 2007:209). Lagen garanterar inte jämlikhet mellan klienter utan ansvaret ges till socialsekreterare i kommunerna att precisera vilka krav som ska ställas på individen och sedan kontrollera att dessa krav efterföljs för att klienten ska få bidraget utbetalt (Panican & Ulmestig 2016).

Medborgarens rättigheter och skyldigheter

Som tidigare nämnt måste den enskilde, om denne bedöms vara arbetsför, stå till arbetsmarknadens förfogande. Bidraget är inget som utgår förutsättningslöst utan att det krävs en motprestation. Sökande av ekonomiskt bistånd förväntas vara aktiva i att bidra till sin egen försörjning genom att acceptera vilket arbete som än erbjuds dem, eller genom att delta i olika arbetsmarknadsprogram (Panican & Ulmestig 2016).

Det finns lokalt definierade krav på biståndssökande som är arbetsföra och idén om den kommunala aktiveringen har funnits sedan 1990-talet. Aktiveringskravet kännetecknas av såväl kontroll som sanktioner, detta för att individen självständigt ska ta ansvar för deltagandet i jobbsökande aktiviteter (Panican & Ulmestig 2017). Sanktionerna innebär att

socialsekreterare kan neka eller reducera biståndet till klienten om denne inte deltar i föreslagna aktiveringsprogram utan en, vad som bedöms vara giltig, anledning (prop. 1996/1997:124 se Nybom 2011). Även arbetslöshetsersättningen har utformats med starka kopplingar till aktiveringsåtgärder. Det som ofta krävs för denna ersättning är registrering på Arbetsförmedlingen, uppvisande av viss sökaktivitet av arbeten, accepterande av det arbete som erbjuds samt aktivt deltagande i att upprätta en individuell handlingsplan (Bengtsson & Berglund 2012).

Hur aktiveringen ser ut kan skilja sig mycket mellan olika kommuner, och likaså varierar längden en klient deltar i ett så kallat aktiveringsprogram. I en studie av fyra kommuner (Norrköping, Upplands Väsby, Östhammar och Karlstad) identifieras stora olikheter gällande deltagandet i aktiveringsprogram hos klienter som mottog ekonomiskt bistånd. Undersökningen visade att nästan 60 % av klienterna i urvalet i Norrköping deltog i någon form av aktiveringsprogram, medan siffran var 22 % i Upplands Väsby (Nybom 2011). Enligt Nybom (2011) visar tidigare forskning att den mest effektiva metoden för att komma närmare arbetsmarknaden är arbetsträning på "riktiga" arbetsplatser. Dock var det bara en av de fyra kommunerna som erbjöd denna möjlighet till sina klienter.

Kritiken mot aktiveringskravet är att det sätter biståndssökande under press och för att undvika sanktioner riskerar den arbetslöse att acceptera vilket slags arbete som helst. Följden av detta är att en låglönesektor växer fram som består av osäkra och lågbetalda arbeten (Bonoli 2009, Jørgensen 2009 se Bengtsson & Berglund 2012). Flera länder i Europa har en stor åldrande befolkning samtidigt som andelen arbetsföra minskar, vilket är en konsekvens av färre födda barn per familj under mitten av 1900-talet. Det blir då en hård press gällande att maximera antalet arbetande medborgare. Det finns även ett mål i många europeiska länder om att få ut fler kvinnor i arbetslivet. Detta i samband med att den äldre befolkningen behöver tas om hand visar på att välfärdsstaten snarare måste erbjuda mer, och inte mindre, välfärdstjänster som gör detta möjligt (Jæger & Kvist 2003).

Välfärdsstaten i Sverige som tidigare kunnat beskrivas som en leverantör av medborgerliga rättigheter har under de senaste decennierna förskjutit ansvaret till medborgarna att se till att rättigheterna materialiseras. Individerna förväntas agera, välja och ansöka om de privilegier som staten tillhandahåller. Vidare ställer nyttjandet av rättigheter krav på medborgarens kompetens och förmåga (Panican & Hjort 2011).

Teoretisk utgångspunkt

I nedanstående avsnitt presenteras studiens teoretiska förhållningssätt. Vi har valt att använda Marshalls teori om det sociala medborgarskapet eftersom vi ämnar undersöka hur man i rättsfall diskuterar och ser på medborgarens rättigheter och skyldigheter samt vem som anses ansvarig för den situation som uppstått för individen. Då Sverige får anses vara en välfärdsstat är det lämpligt att använda Marshalls teori om hur en välfärdsstat ska fungera. I detta avsnitt beskrivs därför Marshalls tankar om sociala rättigheter, välfärdsstaten och sociala ojämlikheter. Avslutningsvis presenteras viss kritik mot Marshalls teori om det sociala medborgarskapet.

T. H. Marshall och det sociala medborgarskapet

Sociologen T. H. Marshall ställde under 1900-talet många frågor om välfärdsstaten, det sociala medborgarskapet och individens sociala rättigheter. Han undersökte bland annat om det moderna medborgarskapet innebar att invånarna hade tillgång till rättigheter som inte var beroende av deras prestation på marknaden. Att vara medborgare ansåg Marshall innebära att alla hade samma rätt att ta del av samhällets arv och att accepteras som fullvärdiga samhällsmedlemmar (Johansson 2008:44, 47). Begreppet "välfärdsstat" myntades för att beskriva det sociala och politiska samhället i efterkrigstiden. I den välfärd som åsyftades skulle invånaren vara säkrad en inkomst, god hälsa och en bostad (Marshall 1965a:12), dock betyder det inte att individen nödvändigtvis har rätt att erhålla vissa förmåner eller tjänster kostnadsfritt, det betyder bara att tjänsten inte ska vara villkorad av betalningsförmågan (Marshall 1965b).

Marshall menade samtidigt att den grundläggande rätten för den enskilde medborgaren att ens ha tillgång till en bostad är ytterst liten. Medborgaren kan i princip inte kräva mer än ett tak över huvudet, vilket kan lösas genom väldigt enkla boendeformer (Marshall 1950:60). Alla medborgare som ville ta del av medborgarskapets rättigheter var även skyldiga att känna ett ansvar för samhällets välfärd (Johansson 2001:31). Marshall hävdade således att välfärdsstaten omvandlade medborgarna till sociala medborgare med sociala rättigheter (Johansson 2008:27).

När Marshall beskrev medborgarskapets utveckling över tid delade han upp det i tre delar: civila rättigheter, politiska rättigheter och sociala rättigheter. Civila rättigheter rör friheten för individen, som yttrandefrihet, äganderätten och rätten att ingå avtal. Politiska rättigheter avser rösträtt och rätten att få delta i politiska aktiviteter, till exempel som invald

talesperson. Slutligen beskrev Marshall att sociala rättigheter innefattar att medborgaren har tillgång till hela räckvidden från ett minimum av ekonomisk välfärd och säkerhet till att få dela det sociala arvet och leva ett civiliserat liv enligt de normer som råder i samhället (Marshall 1950:10–11). Utvecklingen går att identifiera i tre olika tidsperioder, där de civila rättigheterna utvecklades på 1700-talet, de politiska på 1800-talet och de sociala rättigheterna på 1900-talet (Marshall 1950:14). Dessa tidsperioder är samtidigt flexibla och överlappar varandra.

De sociala rättigheterna konkretiserades i välfärdsstatens olika institutioner som exempelvis utbildningsväsendet och socialförsäkringssystemen. Andra sociala rättigheter var också fattigas rätt till rättshjälp för att kunna överklaga beslut (Johansson 2001:29). Marshall ansåg att det sociala medborgarskapets främsta förtjänst var att osäkerheten minskade för medborgarna samt att skillnaderna mellan dem blev mindre. Jämlikhet i dess absoluta bemärkelse var inte det som Marshall tryckte mest på (Marshall 1963/1950 se Johansson 2001:30), utan snarare att jämlikheten avseende status var mer betydelsefull än ekonomisk jämlikhet (Marshall 1950:56). Marshall ansåg att social ojämlikhet är nödvändig och att det finns en mening med att den existerar, det sporrar nämligen ansträngningar och utformar fördelningen av makt (Marshall 1950:31). Emellertid konstaterade Marshall att ett system som tillåter ojämlikhet i viss mån också skapar fattigdom och nödställda personer (Marshall 1950:32). Ojämlikheter beror inte på brister i civila rättigheter utan i sociala rättigheter. Yttrandefriheten har exempelvis liten reell substans om medborgaren, på grund av låg utbildning, inte har något som är värt att säga eller inte kan göra sin röst hörd (Marshall 1950:35).

Att det i slutet av 1800-talet i England inte bara var gratis att gå i grundskolan utan även ett krav, menade Marshall kan förstås på flera vis. Dels kan det vara så att friheten att välja endast är reserverad för den som är tillräckligt mogen, alltså en vuxen person, och att barn inte är kapabla att välja om de ska gå i skolan eller inte. Vidare kan det inte lämnas åt föräldrarna att bestämma vad som är bäst för barnen. Emellertid menade Marshall att skolplikten troligtvis har en djupare mening än så och att det återigen kan kopplas till medborgarskapet och samhället. Att få gå i skolan är en personlig rättighet samtidigt som det är en skyldighet. Marshall ställde sig tveksam till om kravet infördes endast för att ge fördelar till individen som får en utbildning, utan argumenterar även för att det gynnar samhället att ha utbildade medlemmar. Rättigheten att utbilda sig blir en social skyldighet eftersom hälsan och välfärden i ett samhälle är beroende av dess medlemmars status (Marshall 1950:26).

Kritiken mot Marshalls analys om rättigheterna har exempelvis varit att många länder införde sociala rättigheter innan det fanns politiska rättigheter eller institutioner. Kritiken har också berört att Marshalls analys främst går att applicera på England och inte tar hänsyn den historiska utvecklingen i andra länder. Vidare berörde Marshall aldrig kvinnors rättigheter och skyldigheter i medborgarskapet (Johansson 2001:31). Johanssons tolkning av vad Marshall ansåg om medborgarskapets tre komponenter är att dessa tre är oskiljaktiga. Alla måste uppfyllas för att medborgaren ska anses vara en fullvärdig medlem av samhällsgemenskapen. Johansson menar även att medborgarens sociala rättigheter bör fastställas i lag precis som de civila och politiska rättigheterna. Införandet av sociala rättigheter i lag kan begränsas av välfärdsstatens ekonomiska förutsättningar (Johansson 2001:32). Enligt Marshall är rättigheter inte ett lämpligt ämne att förhandla om. Att behöva förhandla om sin försörjning i ett samhälle som accepterar inkomsten som en social rättighet är lika absurt som att behöva kämpa för rösträtten i ett samhälle som ser rösträtten som en politisk rättighet (Marshall 1950:69).

Metod

I avsnittet nedan redogörs för hur vi har gått tillväga för att besvara studiens frågeställningar och syfte. Detta uppnås genom att analysera om och på vilket sätt medborgaren har tillgång till ekonomiskt bistånd som en typ av välfärdstjänst. Inledningsvis presenteras arbetsfördelning samt val av forskningsstrategi. Därefter förklaras hur urvalet har gått till och hur vårt empiriska material har påverkat resultat och analys. En kortfattad presentation av vårt empiriska material beskrivs tillsammans med en tabell. Vi resonerar kring hur vår förförståelse har påverkat studien och efter detta förklaras hur bearbetningen och analyserandet av det empiriska materialet har gjorts. Avslutningsvis kommer ett avsnitt om reliabilitet och validitet samt etiska överväganden.

Arbetsfördelning

Vi har under arbetets gång träffats nästan varje dag för att skriva tillsammans, endast någon enstaka gång har vi arbetat på varsitt håll. Vi valde att göra på det här viset för att få ett enhetligt arbete och hjälpa varandra i arbetsprocessen. Båda har bidragit med tankar och ideér och när någon av oss fastnat i skrivandet har vi hjälpt och uppmuntrat varandra att komma vidare. Arbetet har skrivits i ett gemensamt dokument där båda arbetat med alla delar i texten och därför har ingen specifik uppdelning gjorts. Emilie har tagit större ansvar i skapandet av problemformulering och teori medan Titti har gjort mer i urvalsprocessen och metoddelen. Utöver detta har fördelningen varit jämn. Båda författarna har även gjort flertalet genomläsningar av arbetet för att göra ändringar och förbättringar där det funnits behov, och därför ser vi det slutliga resultatet som en gemensamt skapad produkt.

Metodologiska överväganden

En kvalitativ forskningsstrategi har använts då denna inriktningen är mer tolkande i sin art och passar den här typen av studie (Bryman 2011:341). Där kvantitativ forskning tenderar att använda siffror som analysenhet fokuserar kvalitativ forskning snarare på analysen av ord med ett holistiskt perspektiv. En kvalitativ forskningsstrategi har dessutom ett mer öppet tillvägagångssätt som gör att syfte och frågeställningar kan korrigeras under arbetets gång vilket passade studien väldigt bra (Denscombe 2018:24–25).

Vi har haft ett induktivt angreppssätt på så sätt att vi inte utformat en hypotes utifrån teori och frågeställningar. Att ha en kvalitativ forskningsstrategi med ett induktivt angreppssätt är vanligt men ändå inte helt okomplicerat. Detta då induktiv strategi ofta

beskrivs som att man genom sin forskning och resultat skapar nya teorier, men samtidigt är det inte alla kvalitativa studier som genererar ny teori. Istället kan teorin användas som ett redskap till att förstå olika fenomen i forskningssammanhang. Teorin har använts för att dra slutsatser utifrån vårt resultat, vilket stämmer bra överens med ett induktivt angreppssätt (Bryman 2011:28–29).

Kvalitativ textanalys

Det finns flera olika ingångar att använda när man vill undersöka och analysera texter. Innehållsanalys, argumentationsanalys, narrativ analys och diskursanalys är några exempel på metoder som är lämpliga (Bergström & Boréus 2018:24–25). Vi har valt att använda Carol Bacchis analysmetod “What’s the problem represented to be?” (WPR) som har en diskursanalytisk ingång (Bergström & Ekström 2018:272), då vårt empiriska material är i skriven form anser vi att en kvalitativ textanalys lämpar sig väl. Vi har alltså inte haft som syfte att beskriva rättsläget, så kallad gällande rätt, utan har kvalitativt analyserat texten utifrån WPR och studiens teoretiska utgångspunkt för att besvara våra frågeställningar.

Urvalsprocessen

Vårt empiriska material av rättsfall från HFD är insamlat genom ett explorativt urval som passar väl till småskalig forskning (Denscombe 2018:58). Inom ramen för uppsatsen var det inte möjligt att inkludera ett tillräckligt stort urval för att få ett representativt sådant. Vi har istället gjort ett icke-sannolikhetsurval där vi har haft bestämmanderätt och valfrihet i urvalsprocessen. Vårt urval är subjektivt och inte slumpmässigt eftersom rättsfallen som har valt har handplockats för undersökningen, utifrån relevansen för vårt syfte och våra frågeställningar (Denscombe 2018:59, 67–68). För att få större bredd på frågan i rättsfallen har vi valt rättsfall som behandlar olika ämnen. Vi har alltså inte tagit med alla rättsfall som berör ekonomiskt bistånd utan strävat efter variation i den mängd som varit möjlig för oss att analysera. De rättsfall som liknat varandra eller varit för upprepande har därför valts bort. Då rättsfallen är mer varierade har det resulterat i fler teman i analysen. Denna subjektiva urvalsprocess är lämplig för att skapa ett explorativt urval (Denscombe 2018:68).

Vi har använt oss av databasen Karnov via Lunds universitet och sökningarna har preciserats genom att vi valt inriktning på rättsfallen (socialrätt), årtal och vilken instans de kommer ifrån. Det slutgiltiga empiriska urvalet består av 13 rättsfall från 1984 fram till 2017 och vi har strävat efter att få så jämn spridning som möjligt mellan åren. Begreppet “skälig

levnadsnivå” infördes 1982 i lagstiftningen och vi valde därför att ha 1984 som startår, då det tar minst ett par år innan ett mål avgörs eftersom det ska genom flera instanser innan det tas upp i HFD. Resultaten för 2018 innehöll endast frågor om prövningstillstånd och inga färdiga domslut från högsta instansen.

Sökningarna som gjordes under 2000-talet gav mellan 20–80 resultat per år och majoriteten av dessa rättsfall handlade inte om ekonomiskt bistånd. Därför gick vi igenom listan med sökresultat och läste de rättsfall som i titeln indikerade att de hade relevans för oss. Vid genomläsning visade det sig i vissa fall att frågan rörde andra former av bistånd, som behandlingshem, och dessa valdes då bort. Sökningarna som gjordes under 80- och 90-talet preciserades utöver socialrätt, årtal och instans även med sökordet “ekonomiskt bistånd”. Detta gjordes eftersom resultatlistan innehöll många träffar, ca 1000 stycken per år, innan filtrering med sökord. Även här läste vi igenom titlarna i sökresultaten år för år och valde att göra en närmare genomläsning på dem som indikerade att de handlade om ekonomiskt bistånd.

Vi har valt rättsfall från HFD för att de har beskrivande och mer tydliga domskäl än andra instanser. I detta material finns även resonemanget från förvaltningsrätt och kammarrätt med, och HFD hänvisar ofta till deras slutsatser och bemöter dessa. En annan anledning till att vi valt rättsfall från HFD är att de skapar vägledande avgöranden och därför har en större betydelse (Sveriges domstolar 2017).

Det slutgiltiga urvalet av domar har naturligtvis haft betydelse för vår analys och vårt resultat. Rättsfallen berör endast ansökningar om ekonomiskt bistånd som har blivit överklagade, och som dessutom har nått hela vägen till HFD. Vi kan således inte uttala oss om hur de sociala rättigheterna görs i frågor som aldrig blivit överklagade eller utplockade i vårt urval. Dessutom kan det vara så att domstolen för ett bredare resonemang som inte skrivs ner i den slutgiltiga versionen av domen. Vi vet alltså inte fullt ut vad domstolen har diskuterat för att komma fram till domslutet.

Rättsfall

Det empiriska material vi arbetat med består av 13 rättsfall. Dock har två av dessa rättsfall separerats som del I och II. Det innebär att det i dessa rättsfall finns två helt enskilda mål men som behandlar samma sakfråga och därför har samma målnummer. Det är alltså två separata hushåll som har överklagat. I ett av dessa rättsfall har vi analyserat båda målen och i det andra har vi valt ut ett av dem. Därför har vi analyserat 14 avgöranden. Rättsfallen innehåller 2–10 sidor text och har sitt ursprung i hela Sverige. Nedan visas en anonymiserad tabell med vårt

urval. Varför vi har valt att anonymisera fallen förklaras närmare i avsnittet med våra etiska överväganden. Tabellen har ordnats efter vår egen kodade benämning på fallet, kön på biståndssökanden, vad domslutet från HFD blev och vad ansökan gäller.

Rättsfall 1	Man	Delvis bifall	Försörjning
Rättsfall 2	Kvinna	Delvis bifall	Tandvårdskostnad
Rättsfall 3	Kvinna	Avslag	Utlandsresa
Rättsfall 4	Kvinna med ett barn (del I) Man (del II)	Bifall	Försörjning
Rättsfall 5	Man	Delvis bifall	Försörjning
Rättsfall 6	Man (del I) Man (del II)	Bifall	Bostadskostnad
Rättsfall 7	Man	Avslag	Försörjning
Rättsfall 8	Kvinna, man och tre barn	Avslag	Försörjning
Rättsfall 9	Man	Avslag	Bostadskostnad
Rättsfall 10	Man (del I) Man (del II)	Bifall/Avslag	Tandvårdskostnad
Rättsfall 11	Man och kvinna	Bifall	Bostadskostnad
Rättsfall 12	Kvinna och fyra barn	Avslag	Försörjning
Rättsfall 13	Kvinna	Avslag	Hyresskuld

Förförståelse

Varje läsare som ställs inför en text har med sig en förförståelse och tolkar texten från egen historiska horisont (Gadamer 1997 se Bergström & Boréus 2018:32). Då vi båda, som författare av denna uppsats, har arbetat på socialtjänsten inom ekonomiskt bistånd är vi medvetna om att vi har en förförståelse för ämnet och även till viss del förutfattade meningar och åsikter om fenomenet bistånd och dess klienter. Vårt kritiska tänkande kan bli färgat av våra upplevelser av arbetsplatsen.

Vår förförståelse består av att vi kan förstå hur socialnämnden och den enskilda socialsekreteraren motiverar ett avslag, vilka riktlinjer som ligger bakom och hur resonemangen kan ha gått i beslutsprocessen. Vi kan läsa in mycket mellan raderna och även känna en viss allians med professionen på grund av vår arbetslivserfarenhet. Det ska medges att vi till en början läste rättsfallen som socialsekreterare, vilket skulle ha gett en en skev tolkning om vi inte haft en medvetenhet kring hur vår förförståelse påverkar studien. Första gången rättsfallen lästes hade vi en tanke om var problemet låg och vem eller vad som orsakat det, men detta lyftes för diskussion mellan oss. Utmaningen i arbetet har varit att inte tänka som socialsekreterare utan istället vara öppna för vårt material och följa analysmetoden som valdes.

Något som har hjälpt oss att arbeta mer objektivt under forskningsprocessen har varit att kritiskt reflektera kring om vissa fenomen är tvärt emot vad vi föreställer oss (Denscombe

2018:425). Genom att kontinuerligt ifrågasätta det som vi såg som självklart kom det kritiska tänkandet till oss på ett naturligt sätt. Ett exempel på detta är att vi vid kodningen av materialet har reflekterat kring problemrepresentationerna i varje rättsfall och diskuterat dessa från olika perspektiv. Detta tankesätt har även möjliggjort ett ifrågasättande av vårt sätt att analysera vårt material, vilket har gjort att vi varit mer öppna för andra alternativa tolkningar. Textens betydelse förändras beroende på vem som läser eftersom olika personer förstår den olika i olika historiska sammanhang. Därför är en tolkning omöjlig utan förförståelse (Gadamer 1997 se Bergström & Boréus 2018:32), vilket gör att vi också ser vår förförståelse som en tillgång och en nödvändighet för att kunna analysera vårt material.

Bearbetning och analys

Inledningsvis har vi gjort en genomläsning av alla utvalda rättsfall utan att anteckna eller koda för att lära känna vårt material närmare efter urvalsprocessen. Efter genomläsning har vi haft en diskussion med varandra om vilka övergripande teman vi kunnat identifiera i texterna. Vi har därefter på varsitt håll läst samma rättsfall igen och färgkodat texten efter de fyra analysfrågorna vi valt att utgå ifrån. Anledningen till att vi har kodat vårt empiriska material är för att göra det hanterbart och möjligt att analysera, eftersom mängden text varit relativt omfattande (Rennstam & Wästerfors 2015:51). Vi har använt en selektiv kodning där vi endast markerat och kodat de svar som framträder i texten, och alltså inte kodat varenda mening (Charmaz 2006 se Rennstam & Wästerfors 2015:34–35).

Efter enskild läsning och kodning av samma rättsfall har vi diskuterat vad vi kommit fram till och om vi gjort samma tolkningar vid genomläsningen av texten. Vi har kodat vårt material manuellt och har alltså inte använt dator. Vi valde detta arbetssätt eftersom manuella analyser ger möjligheten till mer komplicerade bedömningar och tolkningar (Boréus & Kohl 2018:58). Eftersom vi varit två personer som har kodat materialet har det varit viktigt att vi gör likartade bedömningar. För att kontrollera att våra tolkningar överensstämde valde vi därför att koda samma delar av materialet och sedan jämföra (Boréus & Kohl 2018:61). Vi har kontinuerligt fört en diskussion kring de tolkningar vi gjort och kodningen av allt empiriskt material har skett i ett samarbete.

De tre frågor som vårt empiriska material har analyserats efter är från Carol Bacchis analysmetod “What’s the problem represented to be?” (WPR) om representation i texter. Utgångspunkten i hennes metod är att policyproblem i samhället inte är givna utan öppna för tolkning (Esaiasson et al. 2017:217). Bacchis metod kan användas i olika sorters texter, inte bara policytexter, och vi har använt oss av en variant av hennes frågor (Esaiasson 2017:218).

WPR-metoden innebär att man förstår ett policyproblems kontext och sedan “arbetar baklänges” för att se hur problemet representeras, den mening problemet ger och hur problemet är konstruerat. Ursprungligen har metoden sex frågor som kan ställas systematiskt till de dokument som utgör analysens texter (Bacchi & Eveline 2010 se Esaiasson et al. 2017:217). Vi har i vår uppsats valt att använda oss av tre huvudfrågor samt ytterligare en extra fråga. Antalet frågor som används kan anpassas till den specifika forskningsfrågan (Bergström & Ekström 2018:273), och vi har därför valt att ta bort tre frågor. Dessa är:

- Hur har representationen av problemet skapats?
- Vad är lämnat oproblematiserat? Vilka “tystnader” finns?
- Hur/var produceras och reproduceras den här sortens problemrepresentation? (Bacchi 2009:10, 12, 19)

Anledningen till att vi valde bort tre av Bacchis analysfrågor är dels för att de inte kändes applicerbara på vår typ av empiriska material och dels på grund av utrymmesskäl inom ramen för vår uppsats. Den första frågan valdes bort på grund av en alltför historisk inriktning, den andra frågan valdes bort av utrymmesskäl och den tredje frågan ansåg vi hade en alltför diskursanalytisk inriktning. De tre frågor vi valde att basera analysen på är sammanhängande i sin utformning. Vi har valt att fokusera på problem, orsak och lösning och har kritiskt granskat och analyserat dessa problematiseringar som framkommer i rättsfallen (Bacchi 1999 se Bergström & Ekström 2018:272). Frågorna vi valt är följande:

- Hur är problemet representerat?
- Vem eller vad representeras som problemets orsak?
- Hur är lösningen på problemet representerat?

Med inspiration från Esaiasson et al. (2017:218) har vi även lagt till ytterligare en fråga som vi har haft i åtanke under analysarbetet:

- Vilka blir effekterna av en viss problemrepresentation?

Vilka kategoriseringar som en viss representation av ett problem skapar kan få betydelse för vilken tillgång personer kan få till olika typer av välfärdstjänster (Bergström & Ekström 2018:275). Denna fråga är även relaterad till vår ena frågeställning. Eftersom det inte finns

någon tydlig metodbeskrivning eller analyschema för Bacchis metod har vi utformat vår egen. Vi har kodat frågorna i fyra olika färger när de framkommer i texten och diskuterat detta tillsammans. Analys och resultat presenteras i kommande kapitel.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet och validitet handlar om att säkerställa kvaliteten i en undersökning och är framförallt viktigt och relevant inom kvantitativ forskning (Bryman 2011:351). I kvalitativ forskning kan det vara svårt att uppnå hög extern reliabilitet, alltså att studien kan upprepas av andra, eftersom den sociala omgivningen är föränderlig och kommer ge olikartade resultat (LeCompte & Goetz 1982 se Bryman 2011:352). Vår studie är en kvalitativ textanalys baserad på våra egna tolkningar utifrån ett analyschema och därför anser vi att den externa reliabiliteten är låg. När det gäller den interna reliabiliteten, som handlar om hur tolkningen av materialet har skett (LeCompte & Goetz 1982 se Bryman 2011:352) anser vi däremot att den är hög. Detta eftersom vi har läst och kodat materialet på egen hand och sedan gått igenom det tillsammans, diskuterat skillnader och likheter och gjort jämförelser av våra tolkningar. Kodningen av materialet har skett i ett nära samarbete.

Extern validitet rör huruvida resultatet på studien går att generalisera på andra grupper medan den interna validiteten beskriver om forskarens analys stämmer överens med vad denne har undersökt (LeCompte & Goetz 1982 se Bryman 2011:352). Även här anser vi att vår studie har olika nivåer gällande validiteten. Kvalitativa studier brukar inte ha problem att uppnå hög intern validitet eftersom forskaren arbetar nära sitt material under en längre tid (LeCompte & Goetz 1982 se Bryman 2011:352). Vi har under arbetets gång anpassat våra frågeställningar efter vad materialet har visat oss och vi har strävat efter att vara öppna och kritiska i våra egna tolkningar och analysförfaranden. Den externa validiteten får anses vara låg då vi inte kan dra några generella slutsatser som kan appliceras på andra grupper utanför vårt empiriska material. Om någon skulle replikera studien med samma analysverktyg hade resultatet troligtvis inte blivit identiskt på grund av vår förförståelse, tolkningar och arbetssätt.

Etiska överväganden

Forskning är viktigt och nödvändigt för samhällets och individers utveckling, men individer får aldrig utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Detta krav kallas för individskyddskravet och det är den självklara utgångspunkten för forskningsetiska överväganden (Vetenskapsrådet 2002). Etik i forskning står för en medveten reflektion över

vad forskningen i sig kan innebära för de inblandade forskningsdeltagarna, liksom för samhället i stort. Etiska överväganden blir därmed avgörande för hur man ska och bör gå tillväga i olika delar av forskningsprocessen (Kalman & Lövgren 2012:9).

Det grundläggande individskyddskravet kan konkretiseras i fyra allmänna huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002). Då vi har gjort en textanalys av allmänna handlingar i form av rättsfall, och alltså inte haft personliga möten med forskningsdeltagare, är inte informationskravet och samtyckeskravet applicerbara på vår studie. Vi har inte informerat varken klagande eller domstol om att vi använt materialet i vår uppsats. Det innebär att vi inte har gett berörda personer möjligheten att ställa sig till om de vill delta eller inte i enlighet med informationskravet och samtyckeskravet (Kalman & Lövgren 2012:13–14; Vetenskapsrådet 2002). Detta beslut motiveras genom att rättsfallen är allmänna handlingar. Allmänna handlingar som exempelvis domar eller beslut är något som alla har rätt att ta del av såvida de inte är skyddade av sekretess (2 kap. 3 § Tryckfrihetsförordning).

Vi har valt att anonymisera den klagande personen i analys och citat. Då vårt huvudfokus är domstolens resonemang och inte individen har vi inte skrivit ut namn på den klagande. Den biståndssökande benämns som "X" i citat. Benämningar av kommuner, tidpunkter och exakta summor gällande bistånd, lån och andra kostnader har också anonymiserats. Vi har valt att byta ut rättsfallsnumret mot en egen beteckning och har upprättat en kodlista över ordinarie nummer respektive egna beteckningar. Kodlistan är inte inkluderad i den publicerade versionen av uppsatsen utan endast handledare och examinator har fått den skickad till sig.

Enligt konfidentialitetskravet som värnar om individers integritet (Kalman & Lövgren 2012:14) har vi varit noggranna med hur vi hanterat denna kodlista både under genomförandet av uppsatsen och i efterhand. Vi ansluter oss till nyttjandekravet då vårt valda textmaterial endast kommer användas i ändamålet för denna uppsats. Vårt empiriska material kommer inte heller användas för beslut eller åtgärder som direkt påverkar den enskilde (Kalman & Lövgren 2012:14; Vetenskapsrådet 2002).

Resultat och analys

Nedan presenteras vår analys och resultaten av denna. Svaren texten gett oss har vävts ihop med vår teoretiska utgångspunkt för att förstå hur medborgarnas sociala rättigheter framställs. Efter kodning av vårt empiriska material har vi identifierat tre olika teman: individens ansvar att planera sin ekonomi, frågan om den aktiva medborgaren och tillgången till, eller snarare bristen på, valfrihet i sitt eget liv. Det är enligt dessa teman vi har strukturerat upp avsnittet för att skapa bättre översikt för läsaren.

Individens ansvar att planera sin ekonomi

Biståndssökande har krav på sig att planera sin ekonomi. Planering av ekonomin innebär att biståndssökanden förväntas ta ansvar för sin försörjning och planera i förväg i det fall ekonomin skulle förändras. I rättsfall nr. 5, nr. 1 och nr. 10 identifieras detta extra tydligt. I dessa tre rättsfall går det att urskilja liknande problemrepresentationer: personen har inte planerat sin ekonomi och har därför inte pengar att själv bekosta det som hen ansöker om bistånd till.

I rättsfall nr. 5 ansöker en person om bistånd till uppehälle och hyra. Personen hade studerat tidigare och hade då fått pengar från CSN samt haft bostadsbidrag och viss inkomst från lön. Efter att studierna tagit slut kunde personen inte försörja sig. HFD meddelade avslag på ansökan eftersom han enligt beräkningar haft så pass mycket inkomster att det blivit ett överskott. Ett överskott innebär att beräkningar visar att personens inkomster täcker godtagbara utgifter och att personen har pengar utöver normen att klara sig på. Så här resonerar HFD kring personens ansvar att planera sin ekonomi:

X har emellertid haft anledning att räkna med att han efter studiernas avslutande kunde komma att sakna medel för sin försörjning. Enligt [HFD:s] mening har omständigheterna varit sådana att det får anses ha ålegat X att planera sin ekonomi så att han kunnat spara en del av det uppkomna överskottet.

(Rättsfall nr. 5)

Lösningen på problemrepresentationen blir i detta fall att individen, trots att han just nu inte har några pengar kvar, inte får ta del av skydds nätet i form av ekonomiskt bistånd eftersom han ses som ansvarslös med sina pengar och inte har planerat sin ekonomi. En liknande representation av problemet finns i rättsfall nr. 1 där personen nyligen blivit arbetslös men på

grund av de sista löneutbetalningarna hade ett relativt stort belopp på sitt bankkonto. Dessa pengar användes till att betala en privat skuld till en familjemedlem och efter detta ansökte han om ekonomiskt bistånd för sin försörjning. HFD meddelade delvis bifall till den sökandes fördel med motiveringen att socialnämnden räknat med normöverskottet under för lång tid, men han fick avslag på de första månaderna han ansökte om bistånd till eftersom det ansågs att han egentligen skulle ha haft pengar då:

De situationer där det enligt praxis kan bli aktuellt att beakta redan förbrukade medel vid biståndsbedömningen har det gemensamt att den enskilde kunnat förutse att hans eller hennes ekonomi inom en nära framtid kunde komma att bli mycket ansträngd. Han eller hon har därför haft en skyldighet att planera sin ekonomi så att behov av ekonomiskt bistånd så långt som möjligt undviks eller åtminstone skjuts på framtiden.

(Rättsfall nr. 1)

Kravet om att ta ansvar för sin ekonomi och inte med avsikt göra sig själv beroende av bidrag tolkar vi som att personen som ansöker om hjälp ska göra sig "värdig" eller "förtjänt" (Panican & Ulmestig 2017) av denna hjälp genom att försöka undvika den till varje pris. Orsaken till problemrepresentationen läses som att personen borde ha förstått bättre och tagit ansvar. En effekt av denna problemrepresentation och avslaget på ansökan om bistånd blev i detta fall att personen i rättsfall nr. 1 tvingades låna pengar för att klara sin försörjning. Problemrepresentationen tar inte hänsyn till att det i stunden inte finns några pengar kvar utan fokuserar endast på att det borde ha funnits pengar kvar. Detta gör att den biståndssökande tvingas ta till andra medel för att klara sin försörjning. I rättsfallet hade personen möjlighet att låna pengar, men vad ska individer utan denna möjlighet eller ett skyddande socialt nätverk göra? För dessa individer blir det inte bara omöjligt att leva ett civiliserat liv enligt normerna i samhället, utan de förlorar det minimum av välfärd som samhället genom bidragssystemet ska erbjuda (Marshall 1950:11–12).

I rättsfall nr. 10 (del II) ansöker en person om ekonomiskt bistånd till tandvård. Utfallet blir ett avslag från HFD eftersom det finns inkomster av sjukpenning som gör att personen har ett överskott:

X anförde besvär och uppgav att han varje månad hade utgifter om Y kr för ett banklån och att han därutöver hade skulder på

sammanlagt Z kr. (...) Det förefaller rimligt att han skall kunna planera sin ekonomi utifrån sina inkomster. (...) Med hänsyn härtill är X inte berättigad till bistånd enligt [4] § socialtjänstlagen till de i målet aktuella tandvårdskostnaderna.

(Rättsfall nr. 10)

Problemrepresentationen består både i att domstolen gör en bedömning att de pengar som finns varje månad bör räcka till samt att personen har ett ansvar att planera för detta. Tanken med Marshalls medborgerliga rättigheter är att det ska råda universell likhet avseende tillgång och åtnjutande av välfärdstjänster (Panican & Hjort 2011). Här kan sägas att denna tillgång och åtnjutande av välfärden - ekonomiskt bistånd - villkoras i kraven som ställs på biståndssökanden att ansvara för sin situation från första början. Biståndssökanden har enligt förarbetena till lagen i första hand ett eget ansvar för sitt liv och sina förhållanden i övrigt (prop. 1996/1997:124).

Enligt förarbeten (prop. 1996/1997:124) är socialtjänstlagen en rättighetslag eftersom den enskilde har möjlighet att överklaga och få sitt ärende omprövat i domstol. Frågan är hur eller om denna rättighet kan nyttjas av de medborgare som inte har förmåga att förstå hur de ska göra eller inte har ork att överklaga. Marshall menade att ojämlikheter inte beror på brister i civila rättigheter utan i sociala rättigheter. Till exempel har yttrandefriheten liten reell substans om individen, på grund av låg utbildning, inte har något som är värt att säga eller inte kan göra sig hörd (Marshall 1950:35) och en passande liknelse kan dras till frågan om de sociala rättigheterna om de mest utsatta individerna har möjligheten att göra sin röst hörd i frågan om ekonomiskt bistånd.

Biståndssökanden som inaktiv medborgare

Rättsfall nr. 8, nr. 7, nr. 13 och nr. 4 i det empiriska materialet har kategoriserats inom temat "inaktiv medborgare". I dessa rättsfall framkommer en röd tråd i problemrepresentationen att individen inte stått till arbetsmarknadens förfogande i tillräckligt stor utsträckning eller inte alls, och i de fall som HFD gav avslag på ansökan tolkas det som en direkt påföljd av inaktiviteten. Att en biståndssökande är aktiv och står till arbetsmarknadens förfogande är alltid viktigt, men i dessa fyra rättsfall framkommer det extra tydligt.

I rättsfall nr. 8 ansökte den ene av två makar med barn i familjen om kompletterande ekonomiskt bistånd för sin försörjning som inte täcktes av bostadsbidrag, barnbidrag och övriga inkomster. Det rådde delade meningar i frågan då socialnämnden och

förvaltningsrätten meddelade avslag eftersom den andra maken, den som inte ansökte, befunnit sig utomlands och inte stått till arbetsmarknadens förfogande. Kammarrätten menade dock att biståndet endast skulle reduceras, men den slutliga domen från HFD blev ett avslag. Problemet representeras tydligt som att partnern måste stå till arbetsmarknadens förfogande:

Som tidigare anförts har X, genom att vistas utomlands under den tid det sökta biståndet avsåg, inte stått till arbetsmarknadens förfogande. Mot bakgrund av uppgifter, som lämnats av socialnämnden om arbetsmarknaden i Y kommun där familjen var bosatt, får det antas att X skulle ha kunnat beredas förvärvsarbete under Z månad och därigenom blivit i stånd att bidra till försörjning av familjen i övrigt.

(Rättsfall nr. 8)

Att partnern underlåter sig att stå till arbetsmarknadens förfogande gör att hela familjen drabbas eftersom biståndet inte betalas ut. Effekterna av detta resonemang blir att familjen får mycket svårt att klara sig ekonomiskt den kommande månaden. I och med att HFD:s rättsfall är vägledande kommer det även att leda till att liknande familjer får svårt att klara sin försörjning om en förälder inte tar sitt ansvar.

I ett annat rättsfall, nr. 7, har den som ansöker om ekonomiskt bistånd visserligen anmält sig som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen men har därefter uteblivit från möten och inte heller sökt arbeten på egen hand. Personen blev anvisad att delta i nämndens egen arbetssökarverksamhet som en komplettering till Arbetsförmedlingen men deltog inte i denna. HFD meddelade avslag på ansökan om bistånd med följande ord:

Det har inte framgått att X haft något giltigt skäl att inte delta i nämndens verksamhet. Han kan därför inte ha stått till arbetsmarknadens förfogande på ett sådant sätt som måste krävas av en arbetssökande. Med hänsyn härtill och då det inte framkommit att en akut nödsituation förelegat ska [socialnämndens] överklagande bifallas.

(Rättsfall nr. 7)

I fall nr. 7 har personen varit inskriven på Arbetsförmedlingen, till skillnad från föregående beskrivna fall med partnern som var utomlands, men det representeras ändå inte som

tillräckligt och det framställs som att det krävs mer ansvarstagande än så av individen för att denne ska vara berättigad bistånd.

Orsaken till problemrepresentationen både i rättsfall nr. 8 och rättsfall nr. 7 är att biståndssökanden inte tagit tillräckligt stort ansvar. Individen själv representeras som orsaken till problemet. Ytterligare ett avslag från HFD meddelades i rättsfall nr. 13 där personen ansöker om ekonomiskt bistånd till hyresskulder. Dessa hyresskulder har uppkommit på grund av tidigare avslag på ansökan som gjort att hon inte kunnat betala sina hyror. Anledningen till tidigare avslag är att hon inte stått till arbetsmarknadens förfogande genom att söka arbeten. Hon har uppgett att sjukdom varit orsaken till att arbeten inte har sökts, men det har inte funnits läkarintyg för att styrka detta. Gällande ansökan om ekonomiskt bistånd till hyresskulderna meddelas avslag igen, med samma motivering rörande att stå till arbetsmarknadens förfogande. Precis som i de två tidigare rättsfallen är orsaken till problemrepresentationen personens inaktivitet och att ansvar inte tagits för att komma ut i försörjning. En trolig effekt av avslaget på hennes ansökan är att hon kan bli avhyst från sin bostad.

Gemensamt för rättsfall nr. 8, nr. 7 och nr. 13 i denna kategori är att lösningen på problemrepresentationen är sanktioner. Sanktionerna består här av avslag på ansökan. Sökande av ekonomiskt bistånd förväntas vara aktiva i att bidra till sin egen försörjning genom att delta i olika arbetsmarknadsprogram, eller genom att acceptera vilket arbete som än erbjuds dem (Panican & Ulmestig 2016). Att lösningen representeras i form av en sanktion kännetecknas av kraven på individen att ta ansvar för jobbsökande aktiviteter och att det ska finnas en giltig anledning att inte göra det (Panican & Ulmestig 2017). Vad som är en giltig anledning bedöms av socialnämnden och domstolen.

Problemrepresentationen i det sista rättsfallet i det här temat, rättsfall nr. 4 (del I och II), är likadan som de beskrivna ovan, men har ett helt annat utfall eftersom både del I och del II slutar med ett bifall på ansökan om ekonomiskt bistånd efter att HFD gjort sin bedömning. I del I har den biståndssökande fullgjort en ungdomspraktik men inte på egen hand sökt arbeten, och i del II är det en biståndssökande som deltagit i ett projekt via Arbetsförmedlingen och inte heller sökt arbeten under den tiden. I del I motiveras bifallet till ekonomiskt bistånd av HFD på detta vis:

Det har inte gjorts gällande att hon inte fullgjorde sina åligganden på praktikplatsen eller att hon inte följde anvisningar av länsarbetsnämnden om att delta i s.k.

jobsökaraktiviteter. Vad socialnämnden lagt henne till last vid [biståndsprövningen] är istället att hon brustit i sin skyldighet att vara aktivt arbetssökande under praktiktiden (...) [HFD] finner att ett aktivt deltagande i ungdomspraktikverksamheten får anses tillräckligt för att den biståndssökande under praktiktiden skall anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande.

(Rättsfall nr. 4)

Även personen i del II får ett bifall med liknande motivering. Vi anser inte att bifallet påverkar problemrepresentationen egentligen. Bifallen innebär att personerna i detta rättsfall gjort rätt, men kärnan är fortfarande att medborgaren måste bedömas vara tillräckligt aktiv och tillgänglig för arbetsmarknadens förfogande för att vara berättigad ekonomiskt bistånd. Del I och II i rättsfall nr. 4 visar att först när medborgaren mött kraven som ställs är denne värdig hjälp. Bifallen från HFD kan även ses som en kritik till socialtjänsten att bedömningen inte varit korrekt från början. Hade de två biståndssökande inte överklagat hade de inte haft chansen att få det omprövat och hade således fått ha kvar sina avslag. Det bör tilläggas att rättsfall nr. 4 är över femton år gammalt och idag ses deltagande i praktik som tillräcklig aktivitet på arbetsmarknaden enligt 4 kap. 6 § SoL.

I alla fyra rättsfall (nr. 7, nr. 8, nr. 13 och nr. 4) i detta tema handlar det om personer som inte har pengar att försörja sig, men vår tolkning är att det sätt som problemet representeras på gör att det inte spelar någon roll - det som är viktigt är att medborgaren bedöms bidra till sin egen försörjning genom att vara aktiv och stå till arbetsmarknadens förfogande. Marshall studerade bland annat om ett modernt medborgarskap innebar att invånarna hade tillgång till rättigheter som inte var beroende av deras prestation på marknaden (Johansson 2008:44). Om fenomenet "stå till arbetsmarknadens förfogande" kan tolkas vara en prestation på marknaden går det i dessa rättsfall att se att bedömningarna och besluten inte matchar Marshalls idé om medborgarskapets rättigheter. Det som klienter har uppgett är det värsta med att vara beroende av ekonomiskt bistånd är känslan av att hela tiden vara kontrollerad av någon och att inte längre ha kvar sin självständighet (Marttila et al. 2010). Denna kontroll identifieras tydligt i rättsfall som rör aktivt deltagande på arbetsmarknaden då varje dag i den biståndssökandes liv värderas i vad denne gör och på vilket sätt.

Att dessutom tvingas att ta vilket arbete som helst för att undvika sanktioner sätter biståndssökande under press. En kritik mot detta krav är, som nämnts i kunskapsläget, att en

låglönessektor växer fram (Bonoli 2009, Jørgensen 2009 se Bengtsson & Berglund 2012). I del II i rättsfall nr. 4 förs en diskussion kring huruvida biståndssökanden måste söka arbeten under tiden som han deltar i ett projekt och även ta första tillgängliga arbete. Han har själv en önskan om att fortsätta på den bana som han startat genom projektet på Arbetsförmedlingen och endast hålla sig till arbeten inom det området. Kravet som ställs av socialnämnden att ta vilket arbete som helst och inte nödvändigtvis hålla sig inom arbetsområdet som projektet avser sätter verkligen press på biståndssökanden som inte själv kan välja yrkesområde.

Har den som ansöker om bistånd valfrihet i sitt eget liv?

Boende

I detta avsnitt kommer vi beröra frågan huruvida den som ansöker om ekonomiskt bistånd har möjlighet att själv bestämma hur dennes bostadssituation ska se ut. Vi har tre rättsfall som handlar om vad som kan anses vara en skälig boendekostnad efter att en individuell bedömning i det enskilda fallet gjorts.

Rättsfall nr. 9 handlar om en person som valt att flytta till en annan större och dyrare lägenhet lokaliserad på ett annat område än det han tidigare bott i, då han inte orkade bo kvar längre på grund av trakasserier från grannar. Genom att flytta till en större lägenhet blev hans boendekostnader väsentligt dyrare, vilket ledde till att han behövde ansöka om ekonomiskt bistånd för att klara sin försörjning. Han fick avslag från socialnämnden och HFD fastställde socialnämndens beslut med anledning att han inte lyckats motivera tillräckligt att flytten till den större lägenheten varit nödvändig för att tillförsäkra en honom skälig levnadsnivå.

Ett annat liknande rättsfall är nr. 11 där ett äldre par fått en hyreshöjning och därmed hamnat på en kostnad som översteg Socialstyrelsens vägledande norm. I rättsfallet nämns att det går att göra undantag från denna regel av sociala eller humanitära skäl. Frågan i detta fall blir därför om parets ålder och det faktum att de bott i lägenheten en mycket lång tid gör att de kan kvalificera sig som ett undantag. Socialnämnden avlog den högre hyran och fick stöd av kammarrätten medan förvaltningsrätten och HFD gav bifall på den högre boendekostnaden.

Det sista rättsfallet, nr. 6 (del I och II), har i båda delarna överklaganden från personer som anses ha för hög boendekostnad. Här har kommunerna i både del I och del II skapat och tillämpat en egen norm för högsta godtagbara boendekostnad som understiger Socialstyrelsens rekommendation. Motiveringen till den egna normen är att det finns gott om

billiga bostäder på orten. Båda personerna fick bifall på sin boendekostnad hos HFD med hänvisning till att deras kostnader var betydligt lägre än Socialstyrelsens rekommendationer.

Problemrepresentationen i samtliga av dessa rättsfall har vi identifierat som individens begränsade möjligheter att välja hur boendesituationen ska se ut. Oberoende av bifall eller avslag går det att känna igen liknande resonemang kring valfriheten i alla rättsfall.

Vid ett långvarigt [bidragsbehov] bör i regel inte annat än skäligen bostadskostnader godtas (...) Socialnämnden har som skäl för att vägra bistånd hänvisat till att makarna Xs hyreskostnad var för hög och att de därför borde byta bostad.

(Rättsfall nr.11)

Den bidragssökande kan alltså inte räkna med att vara bibehållen vid en hög boendestandard, om en lägre sådan är tillräcklig för att han ska vara tillförsäkrad en skälig levnadsnivå. Inte heller kan han räkna med att erhålla bistånd upp till högsta godtagbara kostnad på orten för att höja sin boendestandard, annat än i den mån han kan visa att höjningen erfordras för att ge honom en skälig levnadsnivå.

(Rättsfall nr. 9)

Precis som i rättsfall nr. 11 och nr. 9 ovan har även rättsfall nr. 6 resonemang om att principen bör vara att den biståndssökande inte ska få bistånd med ett högre belopp än vad som erfordras för att uppnå skälig levnadsnivå. Huvudfokus i problemrepresentationen är att den biståndssökande inte kan välja en bostadsform som anses vara av högre standard än det som bedöms vara en skälig levnadsnivå. Detta kan innebära att en biståndssökande som anses ha en hög boendekostnad kan behöva lämna sitt hem och flytta till ett billigare alternativ.

I rättsfall nr. 9 går det att identifiera tre olika orsaker till problemrepresentationen om valfrihet. Den biståndssökande har inte tillräckligt väl kunnat motivera att flytten till den nya och dyrare bostaden krävdes för att tillförsäkra en skälig levnadsnivå. En konsekvens av denna typ av resonemang kan bli att de personer som inte är tillräckligt verbala och bra på att framföra sin sak kommer ha svårt att få bifall i liknande ärenden. Det läggs alltså ett stort ansvar på individen att bevisa att den dyrare boendeformen är nödvändig för att tillförsäkra dem en skälig levnadsnivå. Detta resultat stämmer överens med forskning som visar att ansvaret för att se till att medborgerliga rättigheter materialiseras har förskjutits från staten till individen. Det ställer även krav på att individen har hög kompetens för att kunna tillgodose

sig de privilegier som staten tillhandahåller (Panican och Hjort 2011). Det går även att identifiera tydliga kopplingar till Marshalls resonemang att trots att de juridiska rättigheterna finns är de inte alltid inom räckhåll för medborgare från alla samhällsklasser (Marshall 1950:35). Den som inte har förmåga att yttra sig i frågor har inte stor nytta av sådana rättigheter. Vidare har den biståndssökande ansvar att planera för sin ekonomi och försörjning. Socialnämnden beskriver detta ansvar på följande sätt:

Genom att flytta till den dyrare lägenheten får X anses ha brustit i sitt ansvar att planera för sin ekonomi med hänsyn till den ekonomiska situation han befann sig i. Han fick därför själv stå för sin bostadskostnad eftersom den enskilde enligt [socialtjänstlagen] själv bär ansvar för att planera sin ekonomi efter sina resurser.

(Rättsfall nr. 9)

Slutligen måste den biståndssökandes boendekostnad och levnadsstandard matcha vad andra låginkomsttagare på orten har råd med. Socialnämnden uppger att bostaden var över standard både i storlek och pris. I två av de tre orsaksresonemang ovan framställs individen som ansvarig till att problemet uppstått. Personen har inte tagit sitt ekonomiska ansvar och inte heller enligt samhällets syn haft tillräckliga anledningar att åta sig högre boendekostnader. Till följd av ovanstående har personen inte ansetts berättigad till bistånd och socialnämnden fick bifall, vilket då får anses vara representationen av lösningen i rättsfallet.

För det äldre paret i rättsfall nr. 11 som på grund av hyreshöjning hade en för hög boendekostnad anses dock inte paret själva vara orsaken till problemrepresentationen. Orsaken till att paret har begränsad valfrihet gällande att bo kvar i lägenheten beskrivs vara att kostnaden inte kan anses vara skäligen i förhållande till den övriga populationen. I rättsfallet framkommer flera resonemang från Socialstyrelsen om vad som anses vara högsta godtagbara boendekostnad, samt att socialnämnden anser att det i detta fallet inte finns särskilda skäl att frångå denna norm. På samma sätt som i rättsfall nr. 9 måste den biståndssökande "kvala in" som ett undantagsfall för att själva vara med och bestämma hur de ska bo. I detta fall har lösningen på problemrepresentationen blivit att paret hade rätt till bistånd för hela boendekostnaden, då man ansett att den höga åldern och att det faktum att de bott i lägenheten i över 40 år är godtagbara skäl för en högre boendekostnad, enligt HFD.

När domen vunnit laga kraft tre år efter att det äldre paret ansökte om bistånd hade en av dem gått bort, och under denna period av väntan är det troligt att paret antingen fått flytta

från bostaden eller leva under existensminimum för att klara att betala hyran. Vår tolkning är att individerna själva inte anses behöriga att bestämma vad som kan anses vara "rätt" anledning att ha en högre boendekostnad, utan den biståndssökande får rätta sig efter kommunens bedömning.

Rättsfall nr. 6 är uppdelad i två delar men avhandlar samma fråga och har därför samma problemrepresentation. Det handlar om två kommuner som med hänvisning till att det är billigt och lätt att få lägenheter på orten ansett att deras norm för boendekostnader ska vara lägre än den genomsnittliga normen från Socialstyrelsen. Vi har identifierat orsaken till problemet i Socialstyrelsens och kammarrättens resonemang:

Lokala förhållanden kan medföra variationer i bedömningen av vad som är att anse som skälig boendekostnad.

(Rättsfall nr. 6)

De insamlade uppgifterna visade att normbeloppen enligt kommunens riktlinjer väl gjorde det möjligt att hyra en bostad med normal standard för olika hushållskostnader.

(Rättsfall nr. 6)

Vår tolkning av ovanstående resonemang är att det möjliggör för kommuner att lägga sig under Socialstyrelsens normbelopp och på så vis vara mer restriktiva än genomsnittskostnaden i landet. Lösningen i detta fall blev att de biståndssökande fick sina överklaganden beviljade i och med att deras hyreskostnad inte har legat på en klart högre nivå än vad som kunde anses normalt förekommande på orten. Kommunerna har, i dessa fall, varit mer restriktiva än vad som regleras av lagen. Enligt Marshall kan medborgaren inte kräva mer än ett tak över huvudet och detta anspråk kan mötas genom de mest enkla boendelösningar (Marshall 1950:60). Den grundläggande rätten att ha en bostad är alltså enligt honom minimal. Det kan jämföras med att biståndssökande endast har rätt till det som bedöms vara skälig levnadsnivå och inte mer än det.

Vård

Två av våra rättsfall har vi kategoriserat under temat "valfrihet" med underkategorin "vård". Dessa två berör frågor om ansökan av ekonomiskt bistånd till vård. Det framkommer tydligt i båda rättsfallen att individen i fråga inte besitter rättigheten att själv få välja vilken sorts vård de anser passar bäst. I rättsfall nr. 3 ansöker en person om ekonomiskt bistånd för att kunna

åka på ett besök till hemlandet. Personen har varit sjuk i många år och uttrycker att en resa till hemlandet skulle ha en läkande effekt på hennes psykiska hälsa. Ingen vård i Sverige har, enligt henne själv och enligt läkarutlåtanden, hjälpt till ett bättre mående. Domslutet från HFD är i detta fall ett avslag. Problemrepresentationen i det här rättsfallet identifierades som att effekten av en resa till hemlandet ansågs vara oklar.

Vid läsningen av rättsfallet förväntade vi oss initialt mer resonemang kring resans kostnad men kunde inte finna något om detta. Det genomgående temat var snarare att bistånd inte kan utgå om det inte finns tillräckliga bevis på att det kommer ge en önskad effekt. Orsaken till problemrepresentationen är alltså att det inte finns tillräckliga bevis för resans positiva effekt. Att personen själv ansåg att detta var det enda som verkligen skulle hjälpa och att det fanns ett stort behov av att få åka till hemlandet förändrade inte utfallet.

Det tycks vara så att vilken hjälp den biståndssökande får är villkorad till samhällets värderingar av om hjälpen kommer fungera. Detta framgår i hur problemet representeras:

Även mot bakgrund av dessa [medicinska uttalanden] föreligger dock en betydande osäkerhet om i vilken mån en resa till [hemlandet] skulle ha rehabiliterande effekter för X.

(Rättsfall nr. 3)

Samhällets hjälp skall inte bara avse vad som direkt behövs till den enskildes mest elementära grundbehov, utan hjälpen skall även ha en viss kvalitet. Biståndet skall också utformas så att den enskildes förutsättningar att i framtiden klara sin försörjning och sin livsföring förbättras.

(Rättsfall nr. 3)

Skillnaden mellan biståndssökande och medborgare som har egen försörjningsförmåga är att medborgare som har eget kapital har möjligheten att själva välja vad som är bäst för dem.

I rättsfall nr. 2 behandlas frågan om tandvård. Det som är utmärkande i detta fall är att tandvården är extremt dyr samtidigt som det framgår att både socialnämnden och domstolarna är överens om att tandvården är nödvändig. Problemet representeras som att tandvården är alldeles för dyr. Orsaken till en sådan problemrepresentation tolkas som att priset överstiger summan som en vanlig medborgare kan kosta på sig.

Vidare anges att det inte kan finnas en obegränsad frihet för den enskilde att välja sociala tjänster oberoende av kostnad.

(Rättsfall nr. 2)

En skälig levnadsnivå måste enligt nämndens mening vara anpassad efter de normala ekonomiska förhållanden som råder i samhället och inte efter en "önskvärd levnadsnivå" som är omöjlig att uppnå för en stor del av befolkningen.

(Rättsfall nr. 2)

Lösningen representeras som att billigare tandvård är det som får bli utfallet, trots att personen själv och samtliga tandläkare argumenterar för att det ursprungliga dyra vårdalternativet var passande och behövligt. I detta fall har den biståndssökande precis som i rättsfall nr. 3, själv ingen valfrihet om vilken slags vård som blir utfallet utan domslutet och det slutgiltiga resultatet baseras på hur problemrepresentationen ter sig där samhällsaktörer som socialnämnd och domstol värderar behovet.

Hur pengarna ska användas

Slutligen kategoriseras vårt sista rättsfall också i temat "valfrihet", men det handlar inte om vilken slags ekonomiskt bistånd personen ska få utan snarare hur redan befintliga pengar ska användas. I rättsfall nr. 12 ansöker en person om ekonomiskt bistånd till försörjning. Personen har en viss summa pengar på kontot som utgörs av ett tidigare utbetalt studielån och dessa pengar är avsedda att användas till levnadskostnader när studier bedrivs. Personen studerar inte när ansökan om ekonomiskt bistånd sker, men avser att spara pengarna till tiden då studierna återupptas. HFD meddelar avslag eftersom hon har ekonomiska tillgångar i och med detta lån. Problemet representeras som att individen inte själv kan välja vad dennes pengar ska användas till. En biståndssökande har inte den valfriheten utan tvingas att använda pengarna, om de finns, i första hand till försörjning. Att spara lånade medel till senare i det fall studierna fortsätter är inte möjligt för den som ansöker om bistånd.

Såvitt framkommit var X oförhindrad att tillgodose sitt och barnens behov av medel för uppehållet genom att använda banktillgodohavandet. X var därför inte berättigad till bistånd (...). Att X vid tidpunkten hade en skuld på drygt Y kr, motsvarande vad hon uppburit som återbetalningspliktiga studiemedel, föranleder inte annan bedömning.

(Rättsfall nr. 12)

I rättsfall nr. 12 representeras lösningen som att de sparade medlen är slut innan individen kan bedömas vara berättigad till bistånd för sin försörjning. Möjliga effekter av en problemrepresentation av detta slag är att de sparade medlen inte finns kvar att använda till försörjning under studietiden om personen senare bestämmer sig för att återuppta studierna. Vår tolkning av detta är att personen därför i realiteten troligtvis inte längre kan välja att utbilda sig, vilket kan minska personens möjligheter på arbetsmarknaden och att senare bli självförsörjande.

I jämförelsen med rättsfallen om en resa till hemlandet och dyr tandvård kan en likhet identifieras beträffande den biståndssökandes valfrihet. I vårt empiriska material identifieras att rättigheten *att* ansöka om ekonomiskt bistånd finns, men inte rätten *till* bistånd (Panican 2007:209). Biståndet får snarare ses som ett privilegium än en rättighet. Om ett bistånd blir beviljat behöver summan inte heller matcha det som personen faktiskt ansöker om, eftersom det inte är den biståndssökandes fria val att avgöra vad biståndet ska räcka till.

Avslutande diskussion

Begreppet "välfärdsstat" myntades för att beskriva det sociala och politiska samhället i efterkrigstiden och åsyftade att invånaren skulle vara säkrad en inkomst, god hälsa och en bostad (Marshall 1965a:12). Om representationen av problem, orsak och lösning ser ut på det vis som identifierats i vårt empiriska material kan det skapas en oförutsägbarhet och otrygghet för biståndssökande, de kan inte ta aspekter som inkomst, god hälsa och en bostad för givna. Den som ansöker om bistånd kan aldrig på förhand veta om det kommer beviljas eller ej eftersom det görs individuella behovsprövningar som baseras på socialsekreterarens bedömning. Då beslutet om ekonomiskt bistånd kan samvariera med förhållanden hos socialsekreteraren och den biståndssökande (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017) kan det antas att klienten kan få olika beslut beroende på vem som handlägger ärendet. I ena fallet kan bedömningen vara att biståndssökanden har stått till arbetsmarknadens förfogande i tillräckligt stor utsträckning och i det andra fallet inte. Socialsekreteraren kan exempelvis bedöma att antalet sökta arbeten inte är tillräckligt.

Trots olika direktiv, riktlinjer och verktyg har inte transparensen i bedömningsprocessen av ekonomiskt bistånd ökat och inte heller stärkt biståndssökandes rättigheter (Stranz, Karlsson & Wiklund 2017). Lagen garanterar inte jämlikhet mellan klienter utan ger uppgiften till socialsekreterarna i kommunerna att specificera vilka krav som ska ställas på den sökande och se till att dessa krav efterföljs för att sökanden ska få bidraget utbetalt (Panican & Ulmestig 2016). Att bifall från HFD till den biståndssökandes fördel blir kritik mot hur socialtjänsten initialt skött sitt arbete och gjort bedömningen kräver dock att biståndssökanden överklagar - vilket det får antas att inte alla gör. Först vid en överklagan kan en rättelse av socialnämndens beslut ske.

Tiden som passerar mellan ett avslag från socialtjänsten, överklagan och slutgiltigt domslut kan vara mycket lång. I rättsfall nr. 2 gällande den dyra tandvården fick den biståndssökande vänta fem år mellan socialnämndens avslag och att beslutet från HFD kom. Hur personen levde med sin dåliga tandhälsa och smärta tiden däremellan framgår inte i rättsfallet och där kan endast egna slutsatser dras att det sannolikt varit en svår tid.

De sociala rättigheterna, som i denna uppsats handlar om ekonomiskt bistånd, villkoras genom motkrav på prestation och bedömningen av det som kallas skälig levnadsnivå. Det räcker inte med att en biståndssökande är fattig för att denne ska få ekonomiskt bistånd. Till skillnad från ekonomiskt bistånd betalas barnbidrag ut som en social rättighet, utan samma sorts motkrav på den enskildes prestation. Barnbidraget utgår till den som har ett barn under 16 år, oavsett om personen står till arbetsmarknadens förfogande eller

ej, oberoende av inkomst och boendestandard (15 kap 2–3 § Socialförsäkringsbalken). Att som i exempelvis rättsfall nr. 7 och nr. 8 få avslag på ansökan om bistånd på grund av otillräcklig prestation på marknaden är inte förenligt med Marshalls tanke om det sociala medborgarskapet och dess rättigheter. Detta då det enligt Marshall är olämpligt att förhandla om rättigheter i en välfärdsstat som anser att försörjning är en social rättighet (Marshall 1950:69).

I representationen av de sociala rättigheterna i rättsfallens resonemang om ekonomiskt bistånd identifieras att individen först och främst har ett eget ansvar för sin situation. Detta ansvar består i att stå till arbetsmarknadens förfogande och att planera sin ekonomi. Förutom det egna ansvaret är de sociala rättigheterna villkorade till värderingen av vad som är en skälig levnadsnivå och vad den biståndssökande kan anses kunna kosta på sig. Detta skapar en rättsosäkerhet där biståndssökanden aldrig kan se någon förutsägbarhet i om eller hur dennes försörjning kommer tas om hand av kommunen. Processen fram till ett beslut kan också ses som stigmatiserande då biståndssökanden kan tvingas sälja exempelvis sin bil eller bostad (Panican & Ulmestig 2017). Eller, som i rättsfallen i vårt empiriska material, så kan den biståndssökande tvingas flytta till billigare boendalternativ mot sin vilja om bedömningen är att deras levnadsstandard är för hög. Biståndssökanden får inte äga något av värde under den perioden som denne mottar ekonomiskt bistånd (Panican & Ulmestig 2017) vilket även innebär sparade medel i form av studielån som i rättsfall nr. 12. Att tvingas sälja sina egendomar är att ge avkall på en del av de civila rättigheterna, äganderätten, och detta är något som inte drabbar självförsörjande medborgare (Panican & Ulmestig 2017).

Marshall berörde aldrig kvinnors rättigheter och skyldigheter i medborgarskapet (Johansson 2001:31) vilket är en kritik som lyfts mot hans teori. I vår studie har vi valt att applicera Marshalls teori på alla medborgare i vårt empiriska material, oavsett faktorer som kön och klass. Vårt samhälle ser annorlunda ut idag än då Marshall formulerade sin teori men vi anser ändå att hans tankar om samhället är väl applicerbara på alla individer och inte enbart efter den ursprungliga idén om män i en viss samhällsklass. Särskilt eftersom det tydligt formuleras i 1 kap. 1 § SoL (SFS 2001:453) att samhällets socialtjänst på demokratins och solidaritetens grund ska främja alla människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.

Något som upptagit våra tankar men som inte har kunnat undersökas i någon vidare utsträckning i detta arbete är vad som händer med den biståndssökande under tiden som denne väntar på beslut från domstolen. Varje socialsekreterare och socialnämnd inom kommunen är fri att avslå ansökan om ekonomiskt bistånd och sedan hänvisa till att den biståndssökande får

överklaga om denne inte är nöjd med beslutet. Personen som överklagar befinner sig i en svår ekonomisk situation och kan sannolikt uppleva att det blir det en lång väntan på beslutet. Som tidigare nämnt fick personen i rättsfall nr. 2 vänta i fem år på beslutet om tandvård. Om en biståndssökande fått avslag på en ansökan om en hel månads försörjning kan det innebära att denne inte kommer kunna betala sina räkningar vilket kan få svåra konsekvenser. När beslutet från domstolen kommer kan den biståndssökande redan ha ådragit sig förseningsavgifter och betalningsanmärkningar trots att domstolen ger bifall till personens fördel. Biståndssökande som fått bifall av HFD har haft rätt till bistånd, men har trots detta fått leva en relativt lång period som om de inte haft det. Det hade varit intressant att intervjua personer som fått avslag men som sedan överklagat och undersöka hur de blivit påverkade av situationen och vidare studera hur de ser på sina sociala rättigheter som medborgare.

Att fattigas problem representeras utifrån de teman vi har identifierat gör att fokus flyttas från det som vi anser vara det ursprungliga problemet - att personen inte har pengar - till att vara en fråga om personen är berättigad ekonomiskt bistånd baserad på dennes prestation. Visserligen ses inte hjälpen från samhället längre som en nådegåva utan som en rättighet baserad på en likhetsprincip (Westerhäll 2005), men det visar sig emellertid att hjälpen är villkorad utifrån vissa kriterier. Går det att säga att ekonomiskt bistånd är en social rättighet? Analysen av vårt empiriska material visar att ekonomiskt bistånd inte är någon rättighet trots att den biståndssökande troligtvis inte kommer kunna försörja sig. Konsekvensen av ett nekat bistånd anser vi vara att individen inte kan leva ett civiliserat liv enligt de normer som råder i samhället (Marshall 1950:11). Slutsatsen vi kan dra utifrån vår studie är att individen inte kan ta del av Marshalls idé om grundtrygghet och ett minimum av ekonomisk välfärd (Marshall 1950:11) om inte kraven från kommun och domstol uppfylls.

Referenslista

Bacchi, Carol Lee (2009). *Analysing policy: what's the problem represented to be?* Frenchs Forest, N.S.W.: Pearson

Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (2012). Den stora omvandlingen - svensk arbetsmarknadspolitik under tre decennier, *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 18(3), s. 21–33

Bergmark, Åke (2013). Ekonomiskt bistånd en urholkad stödform. *Socionomen*. 34(6), s. 23–31

Bergström, Göran & Boréus Kristina (2018). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I: Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.) (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan Lund: Studentlitteratur

Bergström, Göran & Ekström, Linda (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I: Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.) (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan Lund: Studentlitteratur

Boréus, Kristina & Kohl, Sebastian (2018). Innehållsanalys. I: Boréus, Kristina & Bergström, Göran (red.) (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Byberg, Ingrid. (2002). *Kontroll eller handlingsfrihet? – en studie av organiseringens betydelse i socialbidragsarbetet* (Rapport i socialt arbete, nr 101). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete

Denscombe, Martyn (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Fjärde upplagan Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann E. & Wängnerud, Lena (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Femte upplagan Stockholm: Wolters Kluwer

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning [Elektronisk resurs]. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

[https://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf]

Hämtat: 2018-10-12

- Franzén, Eva (2001) Socialbidrag bland invandrare: erfarenheter från Sverige / Immigrants on social assistance: experiences from Sweden, *Sociologisk Forskning*, (3/4), s. 9
- Hjort, Torbjörn (2006). Forskning om konsumtionsvillkor för hushåll med knapp ekonomi - ett svagt utvecklat fält, *Socialvetenskaplig tidskrift*, 12(1), s. 59–74
- Hjort, Torbjörn (2012). Skälig levnadsnivå - om välfärdsstatens syn på socialbidragtagares konsumtion. I: Swärd, Hans & Engelmark, Lena (red.) (2012). *Fattigdom utan gränser*. Stockholm: Carlsson
- Hjort, Torbjörn & Ekström, Karin M. (2006). The Paradox of Consumption Scarcity and Affluence in the Swedish Welfare State, *Advances in Consumer Research - Latin American Conference Proceedings*, 1, s. 148–153
- Hohnen, Pernille & Hjort, Torbjörn (2009). “Citizens as consumers”: A discussion of new emergent forms or marginalisation in the Nordic welfare states, *European Journal of Social Security*, 11(3), s. 271-290
- Johansson, Håkan (2001). *I det sociala medborgarskapets skugga: rätten till socialbidrag under 1980- och 1990-talen*. Diss. Lund: Univ., 2001
- Johansson, Håkan (2008). *Socialpolitiska klassiker*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Jæger, Mads Meier & Kvist Jon (2003). Pressures on State Welfare in Post-industrial Societies: Is More or Less Better? *Social Policy and Administration*, 37(6), s. 555–572
- Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (2012). Etik i forskning och etiska dilemman. I: Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) (2012). *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups
- Kymlicka, Will & Norman, Wayne (1994). Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory, *Ethics*, (2), s. 352-381
- Marshall, Thomas Humphrey (1950). *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge
- Marshall, Thomas Humphrey (1965a). *Social policy*. London: Hutchinson
- Marshall, Thomas Humphrey (1965b). The Right to Welfare, *Sociological Review*, 13(3), s. 261–272
- Marttila, Anneli, Whitehead, Margaret, Canvin, Kryisia & Burström, Bo (2010). Controlled and dependent: experiences of living on social assistance in Sweden, *International Journal of Social Welfare*, 19(2), s. 142-151

- Nybohm, Jenny (2011). Activation in social work with social assistance claimants in four Swedish municipalities, *European Journal of Social Work*, 14(3), s. 339–361
- Olaison, Anna, Torres, Sandra & Forssell, Emilia (2018). Professional discretion and length of work experience: what findings from focus groups with care managers in elder care suggest. *Journal of Social Work Practice*, 32(2), s. 153–167
- Panican, Alexandru (2007). *Rättighet och rättvisa: användbarhet av rättighet och rättvisa i sociala projekt*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2007
- Panican, Alexandru & Hjort, Torbjörn (2011). Valfrihet - en utmaning för det sociala medborgarskapet, *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 17(3), s. 23–35
- Panican, Alexandru & Ulmestig, Rickard (2016). Social rights in the shadow of poor relief - social assistance in the universal Swedish welfare state, *Citizenship studies*, 20(3-4), s. 475–489
- Panican, Alexandru & Ulmestig, Rickard (2017). Bekämpa fattigdomen - men med mer av samma fattigvårdslogik? Foucaults pendel. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 119(3), s. 599–612
- Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Salonen, Tapio (1994). *Välfärdens marginaler*. 1. uppl. Stockholm: Fritze
- SFS 1949:105 *Tryckfrihetsförordning*. Stockholm: Justitiedepartementet L6
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet
- SFS 2010:110. *Socialförsäkringsbalk*. Stockholm: Socialdepartementet
- Socialdepartementet (1997). *Ändring i socialtjänstlagen* (Regeringens proposition 1996/1997:124). Stockholm: Socialdepartementet
- Socialdepartementet (2001). *Ny socialtjänstlag m.m.* (Regeringens proposition 2000/01:80). Stockholm: Socialdepartementet
- Stranz, Hugo (2007). *Utrymme för variation - om prövning av socialbidrag*. Diss. Stockholms universitet, institutionen för socialt arbete
- Stranz, Hugo, Karlsson, Patrik & Wiklund, Stefan (2017). The wide-meshed safety net. Decision-making on social assistance eligibility in Sweden. *European Journal of Social Work*, 20(5), s. 711–723

Stranz, Hugo & Wiklund, Stefan (2012a). Oskäligen levnadsnivå? En studie av inkomstnivåer bland ensamstående mödrar med socialbidrag. *Socialvetenskaplig tidskrift*. (2), s. 72–92

Stranz, Hugo & Wiklund, Stefan (2012b). Risk factors of long-term social assistance reciprocity among lone mothers. The case of Sweden: Ensamstående mödrar med socialbidrag—faktorer kopplade till överrisker för långvarigt bidragstagande. *European Journal of Social Work*, no. 4, s. 514

Sveriges domstolar (2017). *Domar, beslut och handlingar*.

[<http://www.domstol.se/Ladda-ner--bestall/Domar-beslut-och-handlingar/>] Hämtat: 2018-10-12

Taylor, Brian & Whittaker, Andrew (2018) Professional judgement and decision-making in social work. *Journal of Social Work Practice*, 32(2), s. 105–109

Westerhäll, Vahlne Lotta (2005). Rättsliga förändringar av social trygghet i Sverige under 1950–2000 i ett subsidiaritets- och solidaritetsperspektiv. *Tidsskrift för Rettsvetenskap*. (1–2), s. 95–121

Bilagor

Rättsfall 1	Man	Delvis bifall	Försörjning
Rättsfall 2	Kvinna	Delvis bifall	Tandvårdskostnad
Rättsfall 3	Kvinna	Avslag	Utlandsresa
Rättsfall 4	Kvinna med ett barn (del I) Man (del II)	Bifall	Försörjning
Rättsfall 5	Man	Delvis bifall	Försörjning
Rättsfall 6	Man (del I) Man (del II)	Bifall	Bostadskostnad
Rättsfall 7	Man	Avslag	Försörjning
Rättsfall 8	Kvinna, man och tre barn	Avslag	Försörjning
Rättsfall 9	Man	Avslag	Bostadskostnad
Rättsfall 10	Man (del I) Man (del II)	Bifall/Avslag	Tandvårdskostnad
Rättsfall 11	Man och kvinna	Bifall	Bostadskostnad
Rättsfall 12	Kvinna och fyra barn	Avslag	Försörjning
Rättsfall 13	Kvinna	Avslag	Hyresskuld